

Zuzana Marie Kostičová

Kosmické stromy a magické portály

Náboženství
a alternativní spiritualita
v mayských studiích

Kosmické stromy a magické portály

Náboženství a alternativní spiritualita v mayských studiích

Zuzana Marie Kostíková

Recenzovali

prof. Milan Kováč, Ph.D.

Jan A. Kozák, Ph.D.

prof. Markéta Křížová, Ph.D.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023
Obálka Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

© Univerzita Karlova, 2023
© Zuzana Marie Kostíková, 2023

ISBN 978-80-246-5505-5
ISBN 978-80-246-5543-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Předmluva	8
Poděkování	18
Úvod	21
Základní cíle a struktura této knihy	21
Teoretická a metodologická východiska	27
Smartův sedmidimenzionální model náboženství	28
Pojem a koncept diskursu	30
Diskursivní formace mayistiky	35
Diskursivní religionistika	36
1. Vývoj konceptu mayského náboženství do 70. let 20. století	41
Klíčová témata rané formace: Indiáni v kontextu světových duchovních dějin	42
Indiáni, křesťanství a starý svět	46
„Archeologický mýtus“ o toltécké invazi	52
Indiáni, esoterismus a pradávna moudrost	55
Thompsonovská diskursivní formace a její pohled na náboženství	66
Počátky vědecké analýzy	66
Vrcholná fáze: Morley a Thompson	71
Skeptici	81
Perspektiva druhé strany: Raná religionistika a nativní náboženství Mezoameriky	85
Raná religionistika a její charakter	85
Antropologie náboženství a Mezoamerika: Tylor a Frazer	88
2. Globální šamanismus a Indiáni	94
Eliadovská fenomenologie náboženství: religionistický kontext scheleovské formace	97

Fenomenologie náboženství jako kontext Eliadových teorií	97
Fenomenologie náboženství Mircey Eliada	102
Eliadovo pojetí šamanismu	107
Některé body kritiky Eliadových teorií	112
Eliadovské základy scheleovské formace: Peter T. Furst	121
Mayské nápisy, šamanismus a psychedelická revoluce	121
Furstův panamerický šamanismus	126
3. Tři tisíce let na šamanské stezce	139
Hlavní autoři Maya Cosmos: teoretické rámce a rané texty	140
Linda Scheleová	141
David Freidel	146
Maya Cosmos formálně: akademický, populární, nebo duchovní text?	150
Problém žánru	150
Problém formálních náležitostí	158
Maya Cosmos teoreticky: eliadovské základy scheleovského universa	164
Problematika posvátného prostoru: „jiný svět“ a posvátné portály	164
Problematika posvátného prostoru: střed světa a <i>axis mundi</i>	172
Problematika posvátného času: mýtus o stvoření a první kosmický strom	175
Problematika královského šamanismu	180
Na margo Maya Cosmos: stručně o problému kosmogramu	182
4. Nadšenci a skeptici na orbitě Maya Cosmos	185
Shrnutí a zhodnocení díla Scheleové a Freidela	185
Badatelé mezi dvěma formacemi	187
Scheleovská recepce, nadšená a nadšenější	192
Eliade implicitní: Elizabeth Newsomová	193
Eliade poznány: Julia Guernseyová, Milan Kováč	197
Eliade milovaný: David Carrasco	199
Eliade v zemi kaktusů: Mercedes de la Garza a mexická škola	207
Skeptici, kritici a mimoeliadovské mayistické tradice	213
Američtí skeptici a kritici: Pasztoryová, Kleinová, Smith a Znamenski	215
Evropská mayistika na okraji eliadovské vlny: Miguel Rivera a Claude Baudez	217
Shrnutí: Mayské náboženství s Eliadem i proti němu	223
5. Mayistika a alternativní spiritualita	225
Co je alternativní spiritualita?	230
Nová spiritualita jako diskurs	230
Nová spiritualita jako fenomén: základní rysy	236

Instituce versus prožitek v alternativní spiritualitě:	
zpět ke Smartovu modelu	241
Duality a rovnováha: projekce holismu do předkolumbovských kultur	246
Indiáni duchovní a ekologičtí: Mayové, utopie a milenialismus	255
Koncept posvátné energie: kosmické stromy a magické portály	261
Idea posvátné astronomie	267
Závěr	271
Mayistika, religionistika a problém metodologie	272
Mayistika, alternativní spiritualita a problém světonázorové zátěže	275
Bibliografie	279
Summary	290

Předmluva

Tato kniha je plodem paradoxů a kontroverzí, které prožívá každý, kdo se pokouší stát jednou nohou v empirické džungli mayských studií a druhou na chladných větrných výšinách religionistiky. Je výsledkem nečekaných střetů, rozporů a problémů, s nimiž jsem se setkávala od dob studií, a jako taková je i dítětem mé nesourodě bipolární oborové formace. Domnívám se, že mé argumenty budou lépe pochopitelné, začnu-li krátkým exkursem do vlastní minulosti a do výzev, jež na mě má zvolená specializace kladla. Jinými slovy, chci předložit jakousi jednoduchou autoetnografii. V knize se v mnoha případech snažím pracně rekonstruovat subjektivitu různých autorů a způsob, jakým ovlivnila jejich práci – nedávalo by tedy smysl, kdybych se sama tvářila, že se mě má vlastní subjektivita netýká. Předkládám ji tedy otevřeně. Takto pojatá předmluva bude navíc vhodnou příležitostí poděkovat všem, díky kterým tato publikace vůbec mohla vzniknout, a nastínit svůj diskursivně teoretický vývoj, který v této knize v nějakém smyslu vrcholí.

Jako dítě jsem strávila mnoho let v hlavním městě Mexika, kde můj otec pracoval na obchodním oddělení naší ambasády. Má matka kdysi toužila studovat na Karlově univerzitě etnologii a sociologii, babička však byla rozvedená samoživitelka a finanční situace jí neumožňovala podporovat dceru na vysoké škole. Matka se tedy svého snu musela vzdát a omezit se na večerní kurzy Náprstkova muzea, které navštěvovala po práci. Pozdější život v Mexiku osmdesátých let pro ni tak představoval šanci věnovat se vytouženému oboru aspoň amatérsky. Výsledkem bylo, že jsme cestovali, jak to šlo, navštěvovali ruiny předkolumbovských měst a maminka nám předčítala z poznámek, které vypracovala na základě tehdy dostupné literatury. Autory jako George Vaillant, Eric

Thompson nebo Sylvanus Morley jsem tak začala v podstatě poznávat už jako malá holčička a dá se říci, že moje první představy o Mayích v podstatě navazovaly ještě na thompsonovskou formaci. Důležitou součástí matčiny vášně byly i návštěvy muzeí, kde jsem pod jejím vedením dělala první krůčky v předkolumbovské ikonografii. „Podívej, Zuzanko, tohle je Tlaloc,“ ukazovala mi maminka, dřepíc u mé hlavy mezi exponáty antropologického muzea. „Poznáš ho podle kruhů, které má kolem očí.“

V hlavním městě jsme byli pochopitelně obklopeni aztéckými památkami, pravidelně se jezdilo do Teotihuacanu, ale o Mayích jsem toho mnoho nevěděla. Velký přelom však přišel v posledním roce před návratem domů, kdy se rodiče rozhodli vyrazit na dlouhou dovolenou na Yucatán a prozkoumat jeho předkolumbovské dějiny. Mám na ten výlet jen matně vzpomínky, všechny jsou však podbarvené zvláštní vůní neznámého. Absurdní cukrové hotýlky v Cancúnu, palmy nad azurově modrým Karibikem, dušené vepřové pibil. Naleziště, která byla oproti přelidněnému Zócalu a Teotihuacanu prakticky prázdná a zároveň hrozivá i velebná, jejich strohé stěny, špičaté oblouky, všudypřítomný prach. Kalné cenote v Chichén Itzá a děsivé představy, jak do něj padám. Naopak z krátké zastávky v Chiapasu si pamatuji hlavně množství lidí a úmorné, vysilující vedro. Krása Palenque, jež o dekádu dříve změnila život Lindě Scheleové a Mercedes de la Garza Caminové, na mě nijak výrazně nezapůsobila.

Po návratu domů jsem na Indiány¹ pozapomněla, nepočítáme-li občasný středoškolský referát a zdlouhavý článek o Olmécích, který mi

---

1 Pozn. k používání a pravopisu slova „Indián“: V současné době probíhá pod vlivem politického vývoje v anglofonní jazykové oblasti zpochybňování vhodnosti používání slova Indián. Tyto veřejné diskuse pak souvisejí se staršími českými odbornými debatami o otázkách pravopisu tohoto slova. Na česko-slovenské konferenci Hľadanie indiánskej Ameriky, která proběhla v únoru 2023 v Pardubicích, se na toto téma odehrála panelová diskuse za účasti předních českých a slovenských odborníků na nativní kultury Ameriky. Jejím závěrem byl následující jednoznačný konsensus. Za prvé, výraz „Indián“ v češtině má jiné konotace a souvislosti než výraz „Indian“ v angličtině – především pak není spjat s negativním významem, který provází jeho anglickou variantu. Namísto toho bývá obvykle chápán neutrálně nebo dokonce pozitivně (tzn. v češtině není označení „Indián“ nikdy chápáno jako urážka, na rozdíl od situace v angličtině). Zároveň pak neexistuje žádná vhodná alternativa, která by mohla slovo „Indián“ nahradit. Z toho důvodu není třeba se mu v českém jazyce vyhýbat (na rozdíl od jazyka anglického, kde samozřejmě platí jiná pravidla). A za druhé, přestože standardní verze pravidel českého pravopisu stanovuje psaní s malým písmenem, dlouhodobý konsensus českých odborníků na nativní kultury amerického kontinentu směřuje k psaní s velkým. Verze s malým písmenem totiž vychází z (chybného) pojetí nativních obyvatel Ameriky jakožto rasy, zatímco psaní s velkým písmenem je postaveno na chápání Indiána jako obyvatele „Západních Indií“ (což je historický název pro americký kontinent). Odborníci proto mají tendenci považovat psaní s malým písmenem v lepším případě za nedorozumění, v horším dokonce za rasismus.

vyšel ve školním časopise. Před maturitou mě začala mnohem víc zajímat různá náboženství, zejména ta zaniklá. Částečně to spustila vášnivá četba zpopularizované řecké mythologie, částečně však i intenzivní duchovní hledání, jímž jsem v té době procházela. Přestože jsem se později nechala pokřtít a stala se katoličkou, tehdy byl hlavním motorem mého raného duchovního života zájem o okultismus a novopohanství. Fascinace polytheismem, který hrál roli v obou těchto rovinách, mě přivedl k ambicióznímu projektu: rozhodla jsem se sestavit si encyklopedické seznamy všech božstev a nadpřirozených bytostí v jednotlivých starých náboženstvích světa. Začala jsem samozřejmě antickým středomořím a Egyptem, pokračovala pantheonem starých Germánů – ale pak si vzpomněla na Indiány. Co takhle pustit se i do Aztéků a Mayů? Na rozdíl od stokrát zpracovaného Řecka mi to připadalo jako úžasně neorané pole.

Myslím, že tento mladistvý projekt byl prvním momentem, kdy se v mém životě spojil zájem o mezoamerická studia s rostoucí vášní pro vědecké studium náboženství. A když jsem se o pár let později dostala na Filosofickou fakultu UK na religionistiku a konfrontovala se s nutností specializace na konkrétní materiál, vynořili se moji Indiáni prakticky sami. Rozhodla jsem se věnovat Mayům. Snad to bylo proto, že jsem o nich věděla méně než o Aztécích, snad proto, že mexické umění plně lebek mě v dětství mírně odpuzovalo. A možná dokonce i proto, že specialistů na Aztéky bylo v Česku několik, zatímco mayaista žádný.

Tím jsem však vstoupila do oborové schizofrenie, která byla na jednu stranu frustrující, na druhou však představovala výzvu, jíž jsem se chopila s mladistvým entuziasmem. Ústav filosofie a religionistiky (ÚFaR), kde jsem studovala, pojímal obor v klasickém stylu německé *Religionswissenschaft*, jež vzešla dílem z protestantské theologie, dílem z filosofie náboženství. Hlavní zájem se tu soustřeďoval na předkřesťanskou Evropu, zejména na Řecko, jež mělo velký význam i pro studium antické filosofie. Kromě toho se tu vyučovalo staré náboženství Izraele, judaismus, indická náboženství a buddhismus – vše ostatní, dokonce i křesťanství a islám, se pohybovalo spíše na okraji zájmu (např. islám tehdy neměl ani samostatnou přednášku a studentům se doporučovalo doplnit si jej kurzy z jiných kateder). I obecný úvod do dějin náboženství byl prioritně zaměřen na tento materiál, a koho zajímala náboženství Austrálie,

---

Diskuse odborníků s Ústavem pro jazyk český Akademie věd bohužel nevedly ke změně pravidel, a to mimo jiné proto, že se ÚJČ odvolával na navykly a zavedený úzus psaní. Ten je proto třeba začít aktivně měnit. V této knize proto budu termín „Indián“ psát systematicky s velkým písmenem.

Afriky, Ameriky nebo méně studovaných oblastí Asie, musel si informace obstarat sám. Přiznám se, že mi to jako studentce příliš nevydalo, snad dokonce naopak. Chápala jsem, že cesta k mezoamerické specializaci tím bude podstatně náročnější – celý projekt tím však pro mě paradoxně získával na autentičnosti a originalitě. Naivně jsem se domnívala, že nepřítomnost učitele způsobí, že můj pohled na mayské náboženství bude neotřelý, jedinečný a především zcela můj.

Protože mi můj domovský ústav nemohl poskytnout ani nezbytnou odbornou literaturu, začala jsem na vlastní pěst prozkoumávat okolní katedry a knihovny. V druhém ročníku jsem se tak například vypravila do Bratislavy za návštěvu za prof. Milanem Kováčem, jehož rada mi především pomohla upřít pozornost na možnosti zahraničního studia. Brzy jsem se však dozvěděla o existenci Střediska iberoamerických studií FF UK (SIAS), kde se mimo jiné vyučovaly i nativní kultury Ameriky, a začala bokem chodit na přednášky, které středisko pořádalo. Od iberoamerikanistů, kteří mě přijali s vřelostí sobě vlastní, jsem dostala solidní základ v dějinách Latinské Ameriky a částečně i v historické metodologii a pomocných vědách historických. Doplnila jsem si také některé chybějící znalosti předkolumbovských kultur, zvláště s ohledem na Jižní Ameriku. Na historicko-filologicky zaměřeném pracovišti, kterým „ibero“ bylo a je, se však náboženství věnoval jen podružný, marginální zájem, omezený na stručnou charakteristiku indiánských pantheonů a rituální praxe. Už tehdy jsem tak měla možnost zakusit na vlastní kůži situaci, jež se měla ukázat platnou pro většinu světa: mayistika a religionistika byly obory, které se v praxi protínaly jen málokdy.

Právě skrze „ibero“ se mi však povedlo získat roční stipendium programu Erasmus na Universidad autónoma de Madrid. Pobyt ve Španělsku byl v mnohém náročný – nejenže jsem byla poprvé zcela odkázaná sama na sebe, ale především jsem v Praze nechala svou životní lásku. Zároveň však cesta představovala obrovskou šanci, jak se konečně vpravit do světové mayistiky. Sama Autónoma tehdy bohužel nenabízela víc než dva úvodní kurzy nativních kultur a předkolumbovského umění. Na druhou stranu jsem však velmi rychle zjistila, že v centru Madridu se Mezoamerika vyučuje na Universidad Complutense. Uspořádala jsem si tedy rozvrh tak, abych mohla dvě odpoledne týdne trávit tam, a poprvé v životě se tak octla na samostatné přednášce věnované starým Mayům. Vedl ji Miguel Rivera Dorado, jeden z mála světových mayistů-religionistů a autor knihy o mayském náboženství, kterou jsem znala z pražské Národní knihovny. Nejenže mi tehdy dovolil chodit na svůj kurz, ale věnoval se mi i během několika konzultací a ochotně si přečetl jádrovou

kapitolu mé postupové práce, již jsem kvůli němu přeložila do španělštiny. Netřeba dodávat, že na tento aspekt madridského pobytu dodnes s vděčností vzpomínám.

V té době jsem se zároveň seznámila s texty autorek, které budu v této knize označovat souhrnným pojmem „mexická škola“: objevila jsem je už v knihovně SIASu a v Madridu se do nich doslova zamilovala. Zvláště Mercedes de la Garza se svou eliadovskou dikcí mě velmi hluboce ovlivnila a vše, co jsem v této době napsala, bylo postaveno na její práci. Ano, je třeba to říct otevřeně – sama jsem byla absolutní eliadovská nadšenkyně. Jistě, na přelomu tisíciletí byla už fenomenologie náboženství ve světě víceméně *passé* a špičková religionistika intenzivně přetřásala spíše kritické koncepty autorů jako byli Jonathan Z. Smith, Russell McCutcheon nebo Timothy Fitzgerald. Česká situace však byla poměrně specifická – eliadovská angažovaná perspektiva podle všeho představovala pro ÚFaR skvělou antitezi k marxismu-leninismu a jeho vědeckému ateismu, jichž měli všichni po čtyřiceti letech totality plné zuby. Nebyla jsem v tom vůbec výjimkou, a proto pro mě bylo setkání s eliadovskými texty Mexičanek téměř zjevením. Do té doby jsem muse-la svou specializaci skládat jako mozaiku ze dvou naprosto oddělených zdrojů; nyní se však objevil někdo, kdo dal obojí dohromady a vytvořil obrázek, který mě hluboce oslovil. A v postupce to bylo jasně cítit. „No, nevím,“ řekl mi tehdy Miguel Rivera, když mi ji vracel. „Víte, já mám Eliada taky rád, ale zas bychom ho neměli číst takhle nekriticky. Pamatujte si, že nemůžete slepě přejímat vše, co řekne váš oblíbený autor, jen proto, že ho máte ráda.“

Riverův komentář ve mně tehdy zanechal jen náznak nepříjemného pocitu. Skutečná eliadovská krize měla ještě přijít, a to na další zahraniční cestě, kterou se mi podařilo uskutečnit díky pomoci prof. Markéty Křížové. A ta vedla na absolutně klíčové místo mezinárodních mayských studií – totiž na University of Texas at Austin. Místo, kde roky působila Linda Scheleová – a také místo, kde rukou její a Davida Freidela vznikl *Maya Cosmos*, publikace, již je věnovaná téměř polovina této knihy. Sama jsem tento text objevila už před španělským stipendiem v knihovně SIASu a je třeba říci, že můj první dojem z ní byl jednoznačně negativní. Vzhledem k metodologické formaci klasické religionistiky, již jsem měla za sebou, na mě žánr i styl, emotivní pasáže a silný hodnotící náboj nezapůsobily dobře – až příliš se odlišovaly od toho, na co jsem byla z odborného diskursu zvyklá. Knihu jsem odložila a dále se jí nezabývala. Americký pobyt však obrátil mé teoretické perspektivy vzhůru

nohama – a stal se v mnoha ohledech iniciací, která zásadně změnila můj život.

V první řadě je třeba říci, že mayská studia na UT byla stále zásadně ovlivněná Scheleové gigantickou osobností. Část odborníků, na jejichž přednášky jsem chodila, byli někdejšími spolupracovnicíky nebo žáky této význačné ženy, a *Maya Cosmos* představoval základ, na jehož bázi se mayské náboženství interpretovalo. Bylo to patrně zvláště ve výtečných přednáškách Julie Guernseyové o mezoamerickém umění, ale částečně i v úžasném luštitelském semináři, který vedl David Stuart, živá legenda mayské epigrafie. Dokonce i Kanadán Steven Bourget, který se na katedře věnoval sémiologii, antropologii umění a jihoamerickým Mochikům, byl v scheleovském milieu částečně namočen. A přestože jsem velmi vděčná Guernseyové i Stuartovi, že mě na svoje kurzy pustili, nejpraktičtější rady, které jsem tu dostala, ve finále pocházely právě od Bourgeta. Psala jsem tehdy diplomovou práci, která příliš nedržela pohromadě, a hodně jsem se nad ní natrápila. Právě od Bourgeta jsem dostala několik zásadních technických tipů, jež text výrazně vylepšily a z nichž v podstatě dodnes vycházím ve své pedagogické praxi. Navíc jsem si od něj odnesla negativní náhled na ahistorickou komparaci, který se ostře lišil od tehdejšího eliadovského přístupu pražské religionistiky. Bourget odmítal studovat Mochiky pouze na bázi srovnání s Inky a strhal mou diplomku za to, že se snaží pojmut příliš mnoho různorodých témat najednou. Obojím mi dal důležitou kritickou perspektivu, již jsem o několik let později rozvinula pod vlivem četby Clauda Baudeze.

Je však třeba zdůraznit, že americký pobyt pro mě především znamenal totální scheleovskou konverzi. Jestliže jsem ještě před pár lety *Maya Cosmos* rozmrzele zahodila nedočetný, nyní jsem se k němu kajícíně vrátila, studovala ho jako Bibli a odkrývala fascinující svět mezoamerického šamanismu. Zároveň jsem však, aniž bych to tušila, na vlastní kůži zakoušela nedostatečnou teoretickou reflektovanost scheleovské mayistiky a přejímala mnohé myšlenky, aniž bych měla ponětí, odkud pocházejí a jakou mají historii. Jistě, na rozdíl od některých svých amerických spolužáků jsem dobře znala Eliada a bylo mi naprosto jasné, kde se vzaly pojmy jako *axis mundi* či kosmogram. Ani tak mi však nepřišlo divné, že se neproblematizuje ani jejich původ, ani aplikovatelnost na mayský materiál. Jistě, tu a tam zazněly i v Austinu disonantní hlasy. Matně si pamatuji Bourgetův skepticismus, který projevoval vůči konceptu krále jako osy světa a který mě (coby jeho nadšenou proponentku) poněkud znervózňoval; stejně tak si pamatuji jemný odstup Guernseyové od některých vyhocených furstovských tvrzení. *Maya Cosmos* přesto stále

figuroval mezi základní povinnou literaturou a, stručně řečeno, duch Scheleové se tu stále vznášel nad vodami. Nasávala jsem ho plnými douškami a zcela zapoměla na svou někdejší lásku k autorkám mexické školy.

Je zároveň důležité říci, že jsem v té době měla zásadní krizi religionistického zaměření. První týdny v Americe jsem dokonce zvažovala, že oboru vůbec zanechám – religionistické teorie mi v tu dobu připadaly jako mlácení prázdné slámy a nekonečné recyklování týchž autorů pořád dokola. Pobyt v Austinu uspokojil mou potřebu empirie měrou vrchovatou, a to především v podobě Stuartova epigrafického kurzu. Kreslila jsem glyfy, překládala stély, listovala katalogem mayských sloves, přepočítávala mayská data a donekonečna brouzdala online slovníkem mayských glyfů.

Po návratu jsem rychle odpromovala a pod vlivem celkové nechuti z abstraktní teorie se přihlásila na historicky zaměřené doktorské studium na SIAS. Následující tři léta jsem strávila studiem reálií nativních kultur, skládáním zkoušek a psáním disertace; v té době jsem také publikovala první tápavé odborné texty částečně založené na bakalářce a na diplomce. Mým hlavním cílem na doktorátu však bylo se dostat do Mexika. To se také nakonec povedlo, primárně díky báječnému řediteli SIASu prof. Josefu Opatrnému a mexické Češce paní Alexandře Šapovalové, která můj pobyt v Mexiku zprostředkovala. Odjela jsem sice formálně pod křídla Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo, která se nacházela v západomexické Morelii, ale celou dobu jsem doufala, že se mi podaří strávit většinu pobytu na Yucatánu. A tak se nakonec také stalo. Díky pomoci mexických přátel, zvláště úžasné Guadalupe Lemarroyové, rodiny Medinových a José Manuela Campose Sota, se mi povedlo sehnat kontakty v yucatánské Méridě, odstěhovat se a pustit se do práce na disertaci. Tu jsem plánovala věnovat poklasickému městu Chichén Itzá.

V té době však nečekaně vystřídala teoretickou krizi krize empirická. Jestli jsem byla na konci magisterského studia otrávená z religionistiky, nyní mě začala dopalovat faktografická přízemnost mayistiky. Začalo mi vadit, že typický text o mayském náboženství je v podstatě rozsáhlou encyklopedií dat, která končí jednoduchým shrnujícím odstavečkem bez většího přesahu, navíc podléhající dokola týmž perspektivám. V té době už jsem navíc měla své eliadovské období dávno za sebou, začala se rozhlížet po jiných teoretických přístupech a v mayistice, jíž jsem se exkluzivně věnovala, nenacházela v tomto směru nic moc kloudného. Co víc, prožila jsem v té době první metodologické střety, jež ve mně zanechaly neurčitě nepříjemnou pachut'. Komplexní teoretické rozklady jsem

stále ještě vnímala jako zjednodušující a bezsmyslné, letitá mayistická formace mi velela stát pevně nohama na zemi a držet se konkrétností. U religionistů však mé texty vyvolávaly převážně negativní reakce. „To je jenom taková faktografie,“ říkali mi typicky. „Nemyslíš, že by měl religionista přeci jen směřovat k ambicióznějším cílům, než k výčtu jednotlivých vyobrazení ukončeným jednodstavcovou analýzou?“

Tehdy jsem problémy připisovala tomu, že jsem žánr odborného textu stále příliš dobře neovládla, a snažila se vyhovět protichůdným požadavkům, jež na mě oba obory kladly. Až později jsem pochopila, že vzdor mé tehdejší nepopiratelné badatelské nezralosti nespočívá problém tak docela jen ve mně. Stručně řečeno, prostě jsem na vlastní kůži prožívala rozsáhlou mimoběžnost mayistiky a religionistiky. Dokonce i v scheleovské formaci, jež byla bezesporu hluboce eliadovská, se religionistický vliv přetavil nikoli ve způsob kladení otázek, nýbrž do obecnéhoustru, jak má vypadat odpověď. Potřebovala jsem dalších deset let odborného vývoje, abych dokázala udělat nezbytný krok stranou a protichůdnost obou metodologií nejen spatřit, ale především zproblematizovat. V disertaci jsem tehdy dokázala jen celý problém pojmenovat a kajícím se vrátit k religionistice prostřednictvím mimořádně nezralé a nezdařené teoretické kapitoly (přičemž zbytek disertace se přísně držel mayistického faktografického přístupu). Sama jsem cítila, že práce není ideální, ale přesto jsem ji odevzdala. Za jiných okolností bych si možná protáhla studium o rok a ještě ji přehodnotila, formálně tomu nic nebránilo – dokonce, pokud vím, jsme byli v dějinách SIASu pouze dvě, kdo úspěšně dokončil postgraduál v tříletém termínu. Neměla jsem však žádnou pracovní nabídku, čekala jsem své první dítě a v protahování studia jsem nespatořovala sebemenší smysl. Oponentské posudky mi to strašlivě (a oprávněně) naložily, ale nakonec jsem disertaci jakž takž obhájila. Odešla jsem z fakulty s pocitem, že má akademická kariéra skončila.

Shodou okolností se však ukázalo, že nic není ztraceno. Pár měsíců po porodu jsem dostala od prof. Křížové nabídku podílet se na kolektivní monografii o lidské oběti, která později vyšla pod názvem *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*. Byla to šance vrátit se k tématu, jemuž jsem se věnovala v diplomové práci, a rozvinout a pořádně zúročit závěry, jež jsem tehdy formulovala jen nesměle a opatrně. Přestože psát o rituálním násilí se spícím miminkem za zády se ukázalo jako náročnější úkol, než jsem doufala, práce mi přeci jen dodala novou naději.

A v téže době zároveň přišly dva impulsy, které obrátily mou pozornost novým směrem a trvale ovlivnily mé odborné směřování. Protože jsem přešla z doktorátu přímo na rodičovskou dovolenou, hledala jsem

různé formy přivýdělnku, které by ulehčily tísnivou situaci našich rodinných financí. Plynná znalost španělštiny mi umožnila se chvíli živit překládáním latinoamerických telenovel, rozhodující moment však přišel v podobě externí spolupráce s Janem Sušerem, tehdy ještě redaktorem nakladatelství Grada. Přes něj jsem se dostala k překladu monografie Nicholase Goodrick-Clarka *Žápadní esoterické tradice* – a dá se do velké míry říci, že mi ta kniha změnila život. Studijní plán ÚFaRovské religionistiky byl tehdy zaměřen prakticky výlučně na mrtvá náboženství a současné fenomény až na výjimky pomíjel. Stalo se tak, že jsem se ve svých devětatdacetiletých letech studia religionistiky, poprvé dozvěděla o existenci odborného studia esoterismu a alternativní spirituality. Přestože jsem se překládáním přižívovala roky, nepamatuji se, že bych se nějakému textu věnovala s větším nadšením. Nově získané perspektivy pak zásadně a natrvalo ovlivnily i mé odborné směřování.

Druhou věcí byl „fenomén 2012“. Mileniální jevy, které se od r. 2008 stále intenzivněji objevovaly v médiích, pochopitelně volaly po kvalifikované interpretaci – a protože expertů na staré Maye bylo v Česku minimum, zvýšil se zájem novinářů o má odborná vyjádření na toto téma. Zpočátku jsem odpovídala jako většina západních mayistů, totiž že je to hloupost, že mayský kalendář v žádném případě nekončí a že je to celé mnohem složitější. V téže době se však znovu začal budit můj vnitřní religionista a otázky, které si kladl, se vztahovaly i na rok 2012. Začala jsem přemýšlet ne o tom, „jak to bylo doopravdy“, ale proč celý fenomén vůbec vznikl, jaké jsou jeho symbolické kontexty a o čem vypovídá. Krátce po doplnění *Krvavých rituálů* jsem se impulsivně rozhodla dát dohromady krátkou monografii na toto téma a pustila se do seriózního studia celé věci. Při této příležitosti jsem se poprvé dostala k textům Johna Majora Jenkinse a s úžasem si uvědomila, jak jeho závěry dokonale navazují na *Maya Cosmos* a hlavní scheleovská témata. Impuls, který přišel s překládáním Goodrick-Clarka, se tím rozšířil a zesílil, a začal se vtělovat do zájmu o průsečík vědy, „new age“ a vědou zprostředkovaného obrazu Mayů. Pocit marnosti a odborné krize, který se roky jen prohluboval, byl pryč. Tady byla konečně příležitost pracovat na tématu, které v sobě spojovalo empirické znalosti i teoretické kontexty, úzce se týkalo milovaných Mayů, ale bylo zároveň vysoce aktuální a poměrně málo zpracované. Nastoupila jsem na tuto cestu s nadšením a entuziasmem – a kráčíím po ní dodnes.

Prvním plodem této nové perspektivy se stala kniha *2012: Mayský kalendář, transformace vědomí, dva světy a rovnováha*, která, ač o rok pozdější, vyšla ironií osudu prakticky zároveň s *Krvavými rituály*. Nová kniha

rovněž odstartovala čerstvý zájem o religionistickou teorii a metodologii, který mi přivedl do cesty spoustu nových a vzrušujících forem přístupu. Co víc, vynesla mi i vytoužené zaměstnání v akademické sféře, a to na Katedře religionistiky Husitské teologické fakulty UK pod vedením úžasného doc. Zdeňka Vojtíška. Vše pak dokonale zapadlo na své místo ve chvíli, kdy jsem se setkala s mladičkou a prudce se rozvíjející diskursivní religionistikou. Mým úvahám a pochybnostem náhle přibyl odpovídající teoretický rámec, jenž jim tak dlouho chyběl. Do nějaké míry se promítl i do mé třetí monografie, jíž bylo souborné pojednání *Náboženství Mayů* – plně jej však uplatňuji až v tomto textu.

Kniha, kterou držíte v ruce, je výsledkem toho všeho. Je plodem nadšení i pochybností, slepých uliček i nečekaných světél na konci tunelu. Zrodila se z krizí, tápání i nezodpovězených otázek, z paradoxů a kontroverzí, z nečekaných střetů, rozporů a problémů. Je dítětem angažované eliadovské religionistiky, mystického nádechu mexické školy, Riverova střízlivého přístupu a Bourgetovy metodologické přísnosti, je potomkem šamansko-eliadovského opojení i kocoviny, která přišla po něm. Je plodem religionistické krize, kterou jsem prožila na konci magisterského studia a díky níž jsem odmítla velké teorie bez kvalitního empirického základu. Je ale také potomkem mayistické krize z konce doktorátu, díky níž jsem definitivně uznala, že primární materiál je málokdy sám o sobě argumentem, protože umožňuje obrovskou šíři možných interpretací. A v neposlední řadě je produktem pochopení, které zformovala mozaika religionistiky, mayistiky, historie i studií západního esoterismu a alternativní spirituality: pochopení, že obraz minulosti je vždycky formován zásadními tématy současnosti. A čím méně si to uvědomujeme, tím intenzivněji podléháme duchu doby.

Proto nejsou tématem této knihy Mayové, nýbrž mayistika – mayistika jako myšlenkový proud, jež jsem nejen promýšlela, ale také prožívala. Nechci a nemohu se v tomto textu tvářit jako kritik, který se z výšky slovinové věže mračí na svůj předmět výzkumu. Vše, co budu kritizovat, kritizuji i na sobě: vše, co budu zpochybňovat, jsem kdysi zapáleně hájila a dodnes cítím ozvuky nadšení, jímž mě to kdysi naplňovalo. Představuji si sama sebe jako námořnici, která na vlastní pěst léta prozkoumávala cesty, o kterých se nyní chystá sepsat pojednání. A zatímco zakresluje mayistiku a její pojetí mayského náboženství do nové, mírně opravené mapy, vzpomíná na všechna ta místa, na nichž kdysi také ztroskotala.

Poděkování

Ve vzpomínkách na svou odbornou formaci jsem zmínila mnoho jmen, která mě rozhodujícím způsobem ovlivnila a bez nichž by tento text nemohl nikdy vzniknout. Všem jim děkuji, ať těm, kteří si mě pamatují, nebo těm, pro něž jsem byla jen jednou z anonymních tváří uprostřed posluchárny. Čechům i Slovákům, Španělům, Američanům, Mexičanům i Kanadánům. Jsem Vám vděčná!

Tato kniha však není jen produktem dlouhých let odborného vývoje, ale také výstupem vědeckého projektu, jehož cílem je zproblematizovat a na příkladu mayistiky zmapovat vzájemné působení vědy a současné alternativní spirituality. Chci tedy poděkovat všem, kdo se podíleli na tom, že se projekt mohl uskutečnit. Rozhodně mezi ně patří zaměstnanci Husitské teologické fakulty, kteří mi poskytovali skvělou týlovou podporu – jmenovitě bych chtěla poděkovat tajemníkovi fakulty Mgr. Jiřímu Navrátilovi za pomoc s praktickými otázkami smluv a termínů a Dr. Markétě Langer za administraci projektu a za mnoho milých rozhovorů i konzultací. Obrovské díky však patří také paní Lucii Drábové a paní Kristýně Hendrychové z ekonomického oddělení, že trpělivě snášely můj administrativní chaos i dlouholetou neschopnost správně spočítat cestovní příkaz. Jsem vděčná, že vždycky ochotně pomohly a poradily a že jsem právě především díky nim proplula úskalími svého prvního grantového projektu nezraněna. Děkuji i paní Zuzaně Řezníčkové z Univerzity Hradec Králové, která sice měla formálně na starost záležitosti hlavního řešitele, její zkušenosti a schopnosti však mnohokrát pomohly i nám. A děkuji i nakladatelství Karolinum, zejména panu řediteli Mgr. Petrovi Valo, že i přes turbulentní recenzní řízení nikdy nad knihou nezlomil hůl, paní Heleně Leichtnerové, že mi i přes velké časové

vytížení pomohla uhasit hrozící průšvih v samotném závěru projektu, a pochopitelně a především Janu Sušerovi za to, kolik času a práce mi věnoval. Samozřejmě vděk patří i odborným recenzentům této knihy – prof. Markétě Křížové, prof. Milanu Kováčovi a Dr. Janu Kozákovi, že svými kritickými poznámkami přispěli k odladění problémových míst. To, že text zůstává nutně stále nedokonalý, padá na mou, nikoli na jejich hlavu. Díky patří i doc. Jiřímu Gebeltovi, který přispěl ke konečné podobě textu mnoha užitečnými kritickými poznámkami.

Jsem samozřejmě vděčná i rodině, zejména manželovi, dcerám a rodičům, že mi zvláště během dokončování knihy pomáhali vytvořit prostředí vhodné k práci a zásobovali mě láskou a energií. Jestli si však někdo zaslouží přednostní díky, je to antropolog a mayista Dr. Jan Kapusta, můj kolega a kamarád, který byl po celou dobu ohniskem, kolem něhož se všechno točilo. Nejenže původní impuls k projektu vyšel od něho, ale jeho mimořádné schopnosti vedly i k tomu, že se jej povedlo doopravdy získat a dokončit. Po celou dobu jsme o všem živě diskutovali, vzájemně si připomínkovali texty a pomáhali si – a kdykoli jsem měla pochybnosti o čemkoli, co souviselo s moderní antropologií nebo současnými Mayi, věděla jsem, že mohu zvednout telefon a vše s ním probrat. I k této knize přispěl mnoha užitečnými poznámkami a připomínkami a ochotně zrevidoval ty její části, které se týkají dějin antropologie a terénního výzkumu jako vědecké metody. Honzo, děkuju Ti!

A nyní, s těžkým srdcem, poděkování nejbolestnější. Po celou dobu trvání projektu nás velmi podporovala i Honzova žena a má kamarádka, filosofka a matematicka Marie Větrovcová. S Maruškou jsem se sblížila už za dob studií, kdy jsme se potkaly na platónském semináři, a strávila s ní mnoho skvělých hodin hovory o analytické filosofii, vysoké matematice a výchově rozmarných batolat. Pak se naše cesty na nějakou dobu rozdělily. Po letech jsme se však začaly znovu potkávat a já měla opět možnost ocenit Maruščinu úžasnou osobnost, laskavou povahu i vhlad do lidské duše, který se zároveň pojil s hlubokým vzděláním a mimořádnou schopností vysoce abstraktního myšlení. Marie tehdy působila v Centru teoretických studií, učila na Západočeské univerzitě v Plzni a věnovala se zvláště dějinám a filosofii matematiky, v nichž kráčela ve stopách Petra Vopěnky, Jiřího Fialy, Zdeňka Neubauera a Jana Patočky. Kromě toho patřila mezi pravidelné účastníky Letní filosofické školy, vedla odborný časopis *Kuděj* a roky organizovala výjezdní mezioborový seminář ZČU v Nečtinech. První manželství, z něhož se jí narodily dvě dcery, se sice nevydařilo, nakonec však Marie zakotvila v mimořádně šťastném vztahu s Janem Kapustou, provdala se za něj a po několika letech mu porodila

dcerušku. Bohužel krátce po porodu se štěstí obrátilo a počátkem léta 2019 Maruška těžce onemocněla. A přestože své rakovině statečně vzdorovala a mnoho měsíců to vypadalo, že vše dobře dopadne, krátce před Vánoci se objevily nečekané komplikace. Nakonec skonala během šedého prosincového rána, klidně, bezbolestně a ve spánku.

Věnuji tedy tuto knihu své kamarádce, filosofce a matematicce Marii Větrovcové, *in memoriam*.